

LEFAPHA LA TSHEBELETSO YA SETJHABA LE TSAMAIISO REPHABOLIKI YA
AFRIKA BORWA

**MANYUALE HO LATELA KAROLO 14 YA
*PROMOTION OF ACCESS TO
INFORMATION ACT, 2000 (ACT NO. 2 OF
2000)***

TATELANO YA DIKAHARE

1. Maikemisetso a Manyale ona
2. Ditlhaloso
3. Mesebetsi ya Lefapha
4. Moralo wa Lefapha
5. Dintlha tsa boiteanyo tsa Mohlanka wa Lesedi le Motlatsi wa Mohlanka wa Lesedi
6. Tataiso ya Molaoli oa Boitsebiso ya Litaba ka tshebediso ya PAIA
7. Direkoto
 - 7.1 Tlhaloso ya dintlha tseo Lefapha le tshwereng direkoto le dihlopha tsa direkoto ka tlasa ntlha e nngwe le e nngwe
 - 7.2 Direkoto difumaneha ha bobebe
 - 7.3 Kopo ya tsamaiso
8. Lesedi la disebediswa tsa setjhaba tsa batho le lesedi
9. Ditshebeletso tse fumanehang ho setjhaba
10. Tlhophiso e dumellang ho kenngwa ha ketso ya pholisi le tshebetso
11. Tokiso e teng bakeng la diketso tse seng molaong kapa tlohelo ka bahlanka ba setjhaba
12. Lesedi le leng le hlalositse ho latela karolo 14(1)(i) ya PAIA
13. *Protection of Personal Information Act, 2013 (Act No.4 of 2013) ("POPIA")*
14. Ntlafatso le bo teng ba manyuale ona jwalo ka ha ho hlalositse karolong 14(2) ya PAIA

1. MAIKEMISETSO A MANYUALE ONA

- 1.1 Ho latela karolo 32(1) ya Molaotheo wa Rephaboliki ya Afrika Borwa, 1996 (mona e bitswa “Molaotheo”), motho e mong le e mong o na le tokelo ya phumantsho ya lesedi le leng le le leng le tshwerweng ke Mmuso le lesedi le leng le le leng le tshwerweng ke motho e mong le hlokahalang bakeng la ho ka sebediswa, kapa tshiretso ya tokelo e nngwe le e nngwe. *Promotion of Access to Information Act, 2000 (Act No. 2 of 2000)* (mona e bitswa “PAIA”), ke molao wa naha o etsweng ho ka kenya tshebetsong tokelo ya ho fumantshwa lesedi jwalo ka ha ho hlalositse karolong 32 ya Molaotheo.
- 1.2 Ho latela PAIA, MaAfrika Borwa a na le tokelo ho ka fumantshwa direkoto tse tshwerweng ke Mmuso ho kenyeleditse mafapha a mmuso le mekgahlo ya poraevete. Ho latelang ke amang a maikemisetso ao PAIA e ikemiseditseng ho ka a fihlella:
- (a) Ho etsa bonnete hore Mmuso o ba le seabo ho phahamiseng setso sa ditokelo tsa botho le toka ya setjhaba;
 - (b) ho kgothaletsa ponaletso le ho theha metjha ya boithaopo le boitlamo kapa metjha e kenyang tshebetsong tokelo ya phihlello ya lesedi ka potlako, ho sa bitseng mme ka mokgwa o sebetseng; le
 - (c) ho phahamisa ponaletso, boikarabelo le puso e sebetsang ya mekgahlo ya setjhaba le poraevete, ka ho matlafatsa le ho ruta mang le mang ho ka utlwisisa ditokelo tsa bona ho latela PAIA e le ho ka sebedisa ditokelo tsa bona ho mekgahlo ya setjhaba kapa poraevete, le ho shebisisa le ho ba le seabo ho nkuweng ha diqeto tsa mekgahlo ya setjhaba e amanang le ditokelo tsa bona.
- 1.3 Ho latela karolo 9(b)(i) ya PAIA, tokelo ya phihlello ya lesedi e na le moedi o utlwahalang o akgang ka hare, le ha ho sa fella, meedi e tobaneng le tshireletso ya poraevesi, sephiri sa tsa kgwebisano le tshebetso le puso e ntle. Maikemisetso a mang a PAIA ke ho lekanya tokelo ya phihlello ya lesedi ho mokopi ka tokelo ya ho hanela phihlello ya lesedi leo ho latela mabaka a kganelo, a Lefapha, a hlalositsweng Kgaolong 4 ya PAIA.
- 1.4 Ho latela karolo 14 ya PAIA, mekgahlo yohle e hlokwa ho ka etsa manyuale wa lesedi ho ka thusa motho e mong le e mong ya batlang phihlello ya direkoto tsa mokgahlo wa setjhaba. Maikemisetso a Manyuware ona ke ho

nehelana ka lesedi ho ka thusa le ho etsa bonnete hore dikopo tsohle tsa phihlello ya lesedi disebediswa ntle le leeme mme dipahamisisa maikemisetso a PAIA.

2. DITLHALOSO

Manyuwaleng ona, lentswe kapa polelo e nehetsweng moelelo ho latela PAIA, e tla utlwisiseha ka moelelo oo ntle le ha sengolwa se hlalosa ka mokgwa o mong—

“**ntlha ya lesedi**” e hlalosa motho eo lesedi la motho le amanang le yena;

“**Lefapha**” e hlalosa Lefapha la Tshebeletso ya Setjhaba le Tsamaiso;

“**Mohlanka wa lesedi**” e hlalosa Molaodi-Kakaretso wa Lefapha;

“**Manyuwale**” e hlalosa manyuwale o entsweng ho latela karolo 14 ya PAIA;

“**mokopi wa lesedi la hae**” e hlalosa motho ya kopang phihlello ya rekoto e nang le lesedi la motho la mokopi;

“**rekoto**” e hlalosa lesedi le rekotuweng, ho sa natse mokgwa, eo e sa ntse e le tsamaisong kapa ka tlasa taolo ya Lefapha , ho sa natse hore le ile la thehwa ke Lefapha kapa tjhe;

“**kopo**” e hlalosa kopo bakeng la phihlello ya rekoto ya Lefapha;

“**mokopi**” e hlalosa motho ya etsang kopo bakeng la phihlello ya rekoto ya Lefapha le akgang ka hare motho e mong le e mong ya emetseng motho eo kapa mokopi; le

3. MESEBETSI YA LEFAPHA

3.1 Lefapha le thusa Letona la Tshebeletso ya Setjhaba le Tsamaiso (“Letona”) ho dintlha tsa pholisi e amanang le tshebeletso ya setjhaba, le ho latela ditlhoko tse hlahositsweng ho Molaotheo le melao e amehang.

3.2 Ditlhoko tsa Molaotheo le molao o amehang tse hlahositsweng ka ho dimo, di hlaha ho tswa Kgaolo 10 ya Molaotheo e sebetsanang le dintlha tse amanang le tsamaiso ya setjhaba.

3.3 Karolo 195 ya Molaotheo e nehelana ka hore tsamaiso ya setjhaba e tshwanetse e

buswe ka demokerasi le ntlhakemo ya Molaotheo e akgang dintlhakemo tse latelang:

- (a) Maitshwaro a profeshenale a maemo a ho hodimo a tshwanetse a phahamiswe le ho hlokomelwa.
- (b) Tshebediso e ntle ya disebediswa e tshwanetse e phahamiswe.
- (c) tsamaiso ya setjhaba e tshwanetse e tshetlehe ntlafatsong.
- (d) Ditshebeletso di tshwanetse ho nehelwa ntle le leeme le ka ho lekana.
- (e) Ditlhoko tsa batho ditshwanetse ho arabelwa mme setjhaba setshwanetse ho kgothalatswa ho ba le seabo ketsong ya pholisi.
- (f) Tsamaiso ya setjhaba e tshwanetse ho ba le maikarabelo.
- (g) Ponaletso e tshwanetse ho kgothaletswa ka ho nehela setjhaba lesedi le nepahetseng ka nako.
- (h) Taolo e lokileng ya disebediswa tsa batho le tshebediso ya ntshetsopele ya lekala la thuto, ho ntlafatsa bokgoni ba motho, e tshwanetse ho hlaolwa.
- (i) Tsamaiso ya setjhaba e tshwanetse ho emelwa ka bophara ba batho ba Afrika Borwa, ka basebetsi le taolo ya tshebetso ya basebetsi e itshetlehileng ho bokgoni, boikemelo, ho hloka leeme, le tlhokeho ya ho tlamela ho sa lekalekane ho fetileng e le ho fihlella kemedi ka bophara.

3.4 Karolo 197 ya Molaotheo e sebetsana le nehelo tse itseng bakeng la tshebetso ya setjhaba. Karolo 197 e nehelana ka hore—

- (a) Tshebeletso ya setjhaba e tshwanetse ho sebetsa, le ho ralwa, ho latela molao wa naha;
- (b) dintlha le dipehelo tsa mosebetsi tshebetsong ya setjhaba ditshwanetse ho laolwa ka molao wa naha; mme
- (c) mebuso ya diprovense e ikarabella bakeng la tsamaiso ya khiro, ho thonngwa, ho phahamiswa, ho fetiswa le ho tebelwa ha ditho tshebeletso ya setjhaba tshebetsong ya bona ka hare ho moralo wa motheo wa ditlwaelo tse tsebahalang tse sebetsang ho tshebeletso ya setjhaba.

3.5 Molao wa naha le moralo wa motheo wa ditlwaelo tse tsebahalang tse hlahositsweng karolong 197 ya Molaotheo, e tswa ho Molao wa Tshebetso ya Setjhaba wa 1994 (Tsebiso 103 ya 1994)(“PSA”). PSA e sebetsana le matla le mesebetsi ya Letona ho ka—

- (a) beha ditlwaelo le maemo ho dintlha tse amanang le mesebetsi, ditlhophiso tsa mokgahlo, maemo a tshebetso, tshebetso, dikamano mosebetsing, tsa bophelo

bo botle ba basebetsi, taolo ya lesedi, puso ya ilektroniki, seriti, boitshwaro, tse kgahlano le bobodu, ntlafatso le boiqapelo;

- (b) ho hlwaya phithiso ya mesebetsi ho mafapha;
- (c) ho eletsisa Mopresidente le phethahatso ka dintlha tse amanang le tshebetso ya setjhaba, tlhophiso ya tsa khiri kapa mekgwa tshebetsong e amanang le makala a mmuso le meputso le maemo a ho thongwa ha ba kenang ofising ya lekgotla, motheo kapa mokgahlo; le
- (d) ho etsa melawana, ho nehelana ka dintlha le ditaelo.

3.6 Ho dimo ha PSA, *the Public Administration Management Act, 2014 (Act No. 11 of 2014)* ("PAMA") e tswela pele ka ho le ka ho—

- (a) phahamisa maemo a hlahositsweng karolong 195 ya Molaotheo;
- (b) nehelana ka ntlafatso ya ntshetsopele le thupello;
- (c) theha Tsamaiso ya Setjhaba e nang le Seriti, le Yuniti ya Theknikhale ya Boitshwaro; le
- (d) theha Ofisi ya Maemo le Boikamahanyo.

3.7 Ho latela karolo 16 ya PAMA, Letona le fuwe matla a ho ka nehelana ka maemo makaleng ohle a mmuso, e leng mmuso wa naha, wa provense le mmuso wa lehae, ho akga, ka hara tseding—

- (a) phahamiso ya tshebetso ntle le tse hlahositsweng karolong 195(1) ya Molaotheo;
- (b) ntshetsopele ya bokgoni le thupello;
- (c) dithekenoloji tsa lesedi le dipuisano ka hare ho tsamaiso ya setjhaba;
- (d) seriti le boitshwaro bo botle;
- (e) ho tsebisa ka dikgahleho tsa ditjhelete;
- (f) metjha ya ho ka ntlafatsa tshebetso ya metheo; le
- (g) tsebisa ka lesedi le amanang le tsa kgalemo tse ntseng di etsahala kapa tse fetileng moo mosebetsi a ileng a fumanwa a le molato.

4. MORALO WA LEFAPHA

4.1 Lefapha le na le Makala a mahlano, jwalo ka ha ho bontshitswe mona:

- (a) **Bolaodi ba Disebediswa tsa batho le Ntshetsopele** e ikarabella bakeng la maano a disebediswa tsa batho, bolaodi ba mosebetsi le tshebetso, ntshetsopele

ya disebediswa tsa batho le ntlafatso, taolo ya tikoloho ya mosebetsi le Maemo a Ofisi le Boikamahanyo;

- (b) **Ditherisano, Dikamano tsa Basebetsi le Taolo ya Moputso** e ikarabellang bakeng la ntshetsopele ya mokgahlo, ho bekga mosebetsi, mokgahlo o monyane wa mmuso, moputso, maemo a mosebetsi, metjha ya disebediswa tsa batho, ditherisano, dikamano tsa basebetsi le taolo ya ngangisano le Tsamaiso e Ntle ya Setjhaba, Seriti le Yuniti ya Thuso ya tsa Theknokhale ya tsa Kgalemelo;
- (c) **Phihlello ya Ditshebeletso tsa Mmuso le Bolaodi** e ikarabellang ho taolo ya ditsamaiso, phihlello ya tshebeletso le ntlafatso ya phano ya tshebeletso, dikamano tsa baahi le seabo sa setjhaba;
- (d) **Ditshebeletso tsa Mmuso tsa Inthanete le Taolo ya Lesedi** e ikarabellang bakeng la lesedi le dikgokahanyo tsa thekenoloji, puso le taolo, kgontshahatso ya inthanete le lesedi le taolo ya ditshebeletso tsa moralo wa motheo wa dikgokahanyo tsa theknoloji, lesedi le taolo ya bakgethatema le taolo ya tsebo le boiqapelo; le
- (e) **Tsamaiso** e ikarabellang bakeng la tshehetso ya ka hare ho bolaodi le tshehetso ya phethahatso, dikgokahanyo le taolo ya tsebo ya ka hare, ditshebeletso tsa molao, ditshebeletso tsa batho tsa ka hare le taolo ya tikoloho ya sebaka sa tshebetso, lesedi la ka hare, dikgokahanyo le taolo ya thekenoloji, dikamano tsa matjhaba le thuso ya ditjhelete ka bathusi, hlahlobo ya dibuka tsa tjhelete ya ka hare, qomatsi, ditshebeletso tsa taolo ya ditjhelete, Ofisi ya Poraevete ya Letona, Ofiso ya Poraevete ya Motlatsi wa Letona le Ofisi ya Molaodi-Kakaretso.

5. DINTLHA TSA HO ITEANYA LE MOHLANKA WA LESEDI LE MOTLATSI WA MOHLANKA WA LESEDI

Molaodi-Kakaretso wa Lefapha la Tshebeletso ya Setjhaba le Tsamaiso ke Mohlanka wa Lesedi ho latela PAIA. Motlatsi wa Mohlanka wa Lesedi wa Lefapha ya thontsweng ke Molaodi ya ka Sehloohong: Ditshebeletso tsa Molao.

Aterese ya Poso: Private Bag X916
PRETORIA 0001

Aterese ya motse: Batho Pele House

546 Edmond Street
ARCADIA

Mohala: 012-336-1218/1553/1006

Aterese ya Imeili: PAIA@dpsa.gov.za

6. TATAISO YA MOLAOLI OA BOITSEBISO YA HO KA SEBEDISA PAIA

Ho latela karolo 10 ya PAIA, Molaoli oa Boitsebisoe tshwanetse ho etsa tataiso ka dipuo tsohle tsa semmuso, ka lesedi lena le ka mokgwa o bobebe jwalo ka ha batho ba ka thabelang ho ka sebedisa ditokelo tsa bona ho latela PAIA. Jwalo ka ha ho hlalositswe ka ho dimo, tataiso e tla thusa motho ya lakatsang ho ka fumantshwa lesedi le tshwerweng ke mokgahlo wa setjhaba. Tataiso ya ho ka sebedisa PAIA e fumaneha ho Molaoli oa Boitsebiso. Dipotso le dintlha di ka lebiswa ho Molaoli oa Boitsebiso ho:

Aterese ya poso: P.O Box 31533,
Braamfontein,
Johannesburg,
2017

Mohala: 010 023 5200

Setshasa Inthanete: <https://info regulator.org.za/>

Imeili: enquiries@info regulator.org.za

Ditlitlebo: PAIAComplaints@info regulator.org.za

7. DIREKOTO

7.1 TLHALOSO YA DINTLHA TSEO LEFAPHA LE TSHWARANG DIREKOTO LE DIHLOPHA TSA DIREKOTO NTLHENG E NNGWE LE E NNGWE

Bakeng la ho ka tsamaisa kopo ho latela PAIA, dintlha tseo Lefapha le tshwarang direkoto le dihlopha tsa direkoto ntlheng e nngwe le e nngwe dilatela ka mokgwa ona:

A. Disebediswa tsa batho le Ntshetsopele

- a. Maano a disebediswa tsa batho, Mosebetsi le Taolo ya Tshebetso

- b. Ntshetsopele ya Disebediswa tsa batho
- c. Ntlafatso le Taolo ya Tikoloho ya Mosebetsing

B. Ditherisano, Dikamano tsa Basebetsi le Taolo ya Moputso

- a. Ntshetsopele ya Mokgahlo, ho bekga mosebetsi le Bolaodi ba mokgahlo ba mmuso
- b. Moputso, Maemo a Tshebetso le Metjha ya Disebediswa tsa Batho
- c. Ditherisano, Dikamano tsa Basebetsi le Taolo ya Ngangisano

C. Phihlello ya Ditshebeletso tsa Mmuso le Ntlafatso

- a. Taolo ya Tsamaiso
- b. Phihlello ya Ditshebeletso
- c. Ntlafatso ya Phano ya Ditshebeletso, Dikamano tsa Baahi le Seabo sa Setjhaba

D. Ditshebeletso tsa Inthanete tsa Mmuso le Taolo ya Lesedi

- a. Lesedi le puso ya dikgokahanyo tsa thekenoloji le Taolo
- b. Kgontshahatso ya inthanete le lesedi le Taolo ya Moralo wa motheo ya Tshebeletso ya Dikgokahano tsa Thekenoloji
- c. Lesedi le Taolo ya Bakgetha tema
- d. Taolo ya Tsebo le Boiqapelo

E. Tsamaiso

- a. Bolaodi le tshehetso ya Phethahatso
- b. Dikgokahano le Taolo ya Tsebo ya ka hare
- c. Ditshebeletso tsa Molao
- d. Disebediswa tsa Batho tsa ka hare le Taolo ya Thekenoloji
- e. Dikamano tsa Matjhaba le Thuso ya Banehelani

F. Ofisi ya Molaodi-Kakaretso

- a. Ofisi ya Maemo le Boikamahanyo
- b. Seriti sa Tsamaiso ya Setjhaba le Yuniti ya Thuso ya Theknikhale ya Kgalemelo
- c. Hlahlobo ya dibuka tsa tjhelete ya ka hare;
- d. Boitshwaro bo botle le Taolo ya Qomatsi
- e. Ditshebeletso tsa Taolo ya Tjhelete

7.2 DIREKOTO TSE FUMANEHANG

7.2.1 Tsebiso e phatlaladitswe mabapi le dihlopha tsa direkoto tsa Lefapha tse fumanehang ntle le hore motho a etse kopo ho latela tsamaiso ya PAIA.

7.2.2 Direkoto tse setsheng sa inthanete sa Lefapha sa www.dpsa.gov.za, di a fumaneha le na ntle le hore motho a etse kopo ho letala PAIA.

7.2.3 Ho latela karolo 14(1)(e) y a PAIA, Lefapha le na le dihlopha tse latelang tsa direkoto tse fumanehang bakeng la ho ka etswa dikhopi le ho ka shebisiswa le ka ntle le hore motho a etse kopo ho latela PAIA:

- (a) Melao, di Bili le Melawana e phatlaladitsweng ke Lefapha;
- (b) dipholisi le ditataiso tse phatlaladitsweng;
- (c) diforomo tsa kopo;
- (d) tokomane ya boiteanyo;
- (e) dipahtlalatso tsa inthanete;
- (f) dibukana tse phatlaladitsweng;
- (g) diphepheshwana tsa boipapatso tse phatlaladitsweng tse akgang dibukana tsa boipapatso tsa lefapaha;
- (h) masedinyana a phatlaladitsweng;
- (i) dimanamiso le diphamfolete tse phatlaladitsweng;
- (j) ditlaleho tse phatlaladitsweng;
- (k) maano;
- (l) maano a tshebetso a selemo;
- (m) ditlaleho tsa selelmo;
- (n) puo ya tekanyetso;
- (o) tsebiso ya dikgeo tsa mosebetsi; le
- (p) ditumellano tsa ditherisano tsa bohle.

7.2.4 Setsha sa inthanete sa Lefapha sa www.dpsa.gov.za se akga bohlole ba lesedi lehlalositweng temaneng 7.1 le 7.2 ka hodimo, le fumanehang ho tswa ho inthanete. Ka kopo sebedisa setsha sa inthanete pele o ka nehelana ka kopo ka ha sena se tla bebofatsa mokgwa wa ho ka fihlella direkoto tsa lefapha. O ka nna wa ikopanya le Lefapha ho ka hlwaya ha e ba lesedi le hlokahalang le ka fumaneha, kapa

motjha wa phihlello ya lesedi o ka latelwa ho ka fihlella ditokomane tse jwalo.

7.2.5 Lesedi le leng le fumanehang le sa behwang setsheng sa inthanete sa Lefapha le ka kopuwa ho Lefapha ntle le ho kenya kopo ho latela PAIA.

7.2.6 Ha ho diforomo tse tlatsitsweng tse tla kopuwa ho latela PAIA ho ka fumantswa direkoto tse fumanehang ho latela temana ena, empa, tefello e ka hlokahala bakeng la etsa dikhopi.

7.3 TSAMAISO YA KOPO

(a) *Ke kopa jwang phihlello ya rekoto?*

- Mokopi o tshwanetse ho sebedisa foromo (Foromo 2) e hatitsitsweng ho tswa Koranteng ya Mmuso (Tsebisano ya Mmuso ya R757 ya la 23 Phato 2021).
- Mokopi o tshwanetse ho bontsha e bang a batla khopi ya rekoto kapa e bang a batla ho tla ho sheba rekoto diofising tsa mokgahlo wa setjhaba. Kapa, e bang rekoto e se tokomane ya pampiri e ka shejwa ka mokgwa oo e kopuweng ka ona moo ho kgonehang.
- E bang mokopi a kopa phihlello ka mokgwa o itseng (mohl. Khopi ya pampiri, khopi ya ilektroniki, j.j), mokopi o tshwanetse ho e fihlella ka mokgwa oo. Ha feela sena se ka se be kgahlano le tsamaiso ya mokgahlo wa setjhaba, kapa ya lematsa rekoto, kapa sebetsana le ho sebetsana le tokelo ya mongodi wa tokomane e seng ya Mmuso. E bang ka mabaka a utlwahalang, phihlello e ka se nehelwe ka mokgwa o hlokehang empa ka mokgwa o mong, tefello e tshwanetse ho balwa ka mokgwa o kopuweng pele ke mokopi.
- E bang, ho dimo ha karabo e ngotsweng ho kopo ya hae ya rekoto, mokopi o hloka lesedi ka qeto ya mokgwa oo a tlang ho e fumana ka ona, mohlala, ka mohala, sena se tshwanetse ho hlalosa.
- E bang mokopi a kopa lesedi boemo ba motho e mong, boemo boo botshwanetse ho hlalosa.
- E bang mokopi a sa kgone ho bala kapa ho ngola, kapa a na le boqhwalala, kopo e ka etswa ka molomo. Mohlanka wa lesedi o tshwanetse ho tlatsa diforomo boemong ba mokopi ya jwalo le ho nehela mokopi khopi ya foromo e tlatsitsweng.

- (b) *Ho nehelana kapa ho hanela kopo:* Mokopi o tshwanetse ho nehelwa direkoto tse mokgahlong wa setjhaba e bang kopo e ikamahanya le tse latelang:
- Mokopi o ikamahanya le tsamaiso ya ditlhoko tsa PAIA tse amanang le kopo bakeng la ho ka fumantshwa rekoto; le
 - Phihlelo ya rekoto ha e thibelwe ka tlasa mabaka a kganelo a hlahositsweng ho PAIA.
- (c) *Ditefello tse entsweng bakeng la kopo le tsebiso ya qeto ya phihlelo*
- Mokopi ya hlohang phihlelo ya rekoto e nang le lesedi la botho la mokopi ha ho hlokahale a ka lefa tefello ya mokopi.
 - Mohlanka wa lesedi o tshwanetse ho tsebisa mokopi (ntle le mokopi ya kopang lesedi la hae) ka tsebiso e hlohang mokopi ho ka etsa tefello e hlahositsweng (e bang e le teng) pele kopo e ka sebetswa.
 - Mokopi a ka etsa boipiletso kapa a etsa kopo lekgotleng la dinyewe kgahlano le thendara kapa tefello.
 - Ka mora hore mohlanka wa lesedi a etse qeto ka kopo, mokopi o tshwanetse ho tsebiswa ka qeto eo ka mokgwa oo mokopi a o kgethileng.
 - E bang kopo e amohelwa, tefello e itseng ya phihlelo e tshwanetse ho ka etswa bakeng la ho ka hlahiswa, ho batlwa le ho hlophiswa , bakeng la nako e nngwe le e nngwe e hlokahalang e fetang dihora tse behetsweng tsa ho batla le ho hlophisa rekoto bakeng la ho ka nehelwa.
 - Phihlelo ya rekoto e tla thibelwa ho fihlela ditlhoko tsohle tsa tefello di etswa.

8. LESEDI LA DISEBEDISWA TSA BATHO TSA SETJHABA

Kgutsufatso kapa ho se itlhamisi ha disebediswa tsa batho ho basebeletsi ba setjhaba boemong ba mmuso ba naha le provense e ka kopuwa ho tswa ho Dintlha tsa Puso le Lelaka la tsamaiso ya Lesedi la Lefapha. Ho kgothaletswa hore kopo hotswa ho motheo e tsamaisane le lengolo le nang le mongolo wa motheo le tekenneweng ke motho ya dumelletsweng boemong ba motheo oo.

9. DITSHEBELETSO TSE FUMANEHANG HO SETJHABA

Mosebetsi wa Lefapha, jwalo ka ha ho hlahositswe temaneng 3, ke hore bohola ba

basebeletsuwa ke mafapha a mang a mmuso. Ha o nehelane ka ditshebeletso ho setjhaba. Le ha ho le jwalo, lesedi le itseng la demokraphi ka tshebeletso ya setjhaba e ka kopuwa (mohlala, bohola ba tshebeletso ya setjhaba le palo ya basebeletsi ho lefapha ka leng).

10. TLHOPHISO E DUMELLANG SEABO HO THEHO YA PHOLISI LE TSHEBETSO

10.1 *Pholisi le molao*: Ha Lefapha le sisinya pholisi e ntjha kapa molao e ikopanya le bakgetha tema ka ho nonya maikutlo ho dipampiri tse phatlaladitsweng le/kapa diwekshopo/dikhonferense. Tsamaiso ya seabo e fapana le ho latela mofuta wa projeke mme e tsebiswa pele ho qaleho ya projeke kapa ka mora yona.

10.2 *Tsamaiso*: Moo dinyewe tsa tsamaiso di amang hantle kapa hampe-

- (a) ditokelo kapa tebello ya nnete ya motho e mong le e mong; kapa
- (b) ditokelo tsa setjhaba,

ditlhoko bakeng la tsamaiso e senang leeme jwalo ka ha ho hlalositse ho *Promotion of the Administrative Justice Act, 2000 (Act No. 3 of 2000)*(“PAJA”), e tla kena tshebetsong. (Sheba karolo 4 le 5 tsa PAJA ha holoholo).

10.3 *Maemo a tshebetso a basebeletsi ba setjhaba*: TMaemo a tshebetso a baseletsi ba setjhaba le dintlha tse ding tsa basebeletsi ba setjhaba di rerisanwa makgotleng a ditherisano a theuweng ke *Labour Relations Act, 1995 (Act No. 66 of 1995)*(“LRA”). Mekgatlo ya basebetsi e emetseng palo e hlalositsweng ya basebeletsi ba setjhaba e ka ba le seabo lekgotleng la ditherisano. Lekgotla la Bohokanyi ba Ditherisano tsa Ditshebeletso tsa Setjhaba ke lekgotla leo maemo ohle a basebeletsi ba ditshebeletso tsa setjhaba a rerisanwang teng. Makgotla a latelang a makala a ditherisano a teng:

- (a) Lekgotla la Lekala la Ditherisano la Tshebeletso ya Setjhaba ka Kakaretso;
- (b) Lekgotla la Dikamano tsa Basebetsi ba Thuto;
- (c) Lekgotla la Lekala la Ditherisano la Bophelo ba Setjhaba le Ntlafalo; le
- (d) Lekgotla la Lekala la Ditherisano la Paballo le Tshireletso.

11. TLHAPHISO E TENG BAKENG LA DIKETSO TSE SENG MOLAONG KAPA DITLOHELO KA BASEBELETSI BA SETJHABA

Tsamaiso e latelang e teng bakeng la batho ho ka tlaleha kapa ho fumantshwa tlhaphiso moo ho utlwahalang ho na le ketso e seng hantle kapa e seng molaong kapa tlohele e

entsweng ke mosebeletsi wa setjhaba ya hiruweg ke Lefapha:

11.1 *Tsamasio bakeng la ho ka tlaleha kapa ho batla tlhaphiso:*

- (a) Tokelo ya tlhaphiso ho latela diketso kapa tlholeho ho ka sebetsa ho latela PAIA: Tsamaiso ya ka hare ho latela PAIA e nehelana ka hore ya hlokofoaditsweng a ka etsa boipiletso ho Letona (sheba karolo 74 – 77 ya PAIA). Ka mora ho phethela tsamaiso ya boipiletso ba ka hare, kopo e ka etswa lekgotleng la dinyewe (sheba karolo 78 – 82 ya PAIA).
- (b) Mosebeletsi wa setjhaba a ka etsa tletlebo bakeng la dipatlisiso ho Khomishene ya Ditshebetso tsa Setjhaba mabapi le ketso ya semmuso kapa tlohelu (sheba karolo 35 ya PSA).
- (c) Motho ya hlokofoaditsweng a ka sebedisa molao o amanang le basebetsi jwalo ka LRA kapa *Basic Conditions of Employment Act, 1997 (Act No.75 of 1997)* (“BCEA”).
- (d) Motho a ka tletleba ho mohlalobi wa mesebetsi mabapi le tlolo ya BCEA (Sheba karolo 78(1)(a)), k a p a *Employment Equity Act, 1998 (Act No. 55 of 1998)*(Sheba karolo 34(e)).
- (e) Motho a ka tletleba ho Mosireletsi wa Setjhaba mabapi le maitshwaro a sa lokang a seng molaong a mosebeletsi wa setjhaba. Karolo182(1) ya Molaotheo le karolo 7 ya *Public Protector Act, 1994 (Act No. 23 of 1994)* di a ameha.
- (f) Bakeng la ho ka sireletseha bakeng la ho ka hlokofoaditswa ka lebaka la ho nehelana ka lesedi le mabapi le tlolo ya molao kapa maitshwaro a sa lokang a mohiri kapa mosebeletsi, motho ya hlokofoaditsweng, a ka latela tsamaiso ya ho nehelana ka lesedi ho *Protected Disclosures Act, 2000 (Act No. 26 of 2000)* (“PDA”).
- (g) Motho ya hlokofoaditsweng a kgetha ho fumantshwa tlhaphiso ya semolao e nngwe jwalo ka ho ka shejwa setjha ha semolao ho ketso ya tsamaiso ho latela PAJA.

11.2 *Mefuta e meng ya tlhaphiso:*

- (a) Motho ya hlokofoaditsweng kopa mabaka bakeng la ketso ya tsamaiso ho latela karolo 5 ya PAJA.
- (b) Motho a ka etsa kopo ya phumantsho ya direkoto tsa lefapha la mmuso kapa mokgatlo wa setjhaba ho latela karolo 11 ya PAIA.

11.3 *Maikarabelo a ho tlaleha:*

- (a) Mosebeletsi wa setjhaba, tshebetsong yah ae, o tshwanetse ho tlaleha ho kemedi

e loketseng, boqhekanyetsi, ho se tshepahale, sewesoweso, tsamaiso empe le ketso e nngwe le e nngwe e sitelwang molao kapa e le kgahlano le dikgahleho tsa setjhaba. Mosebeletsi ya hlolehang ho ikamahanya le Khoutu ya Boitshwaro o tshwanetse ho sebetswa ho latela tsamaiso ya kgalemelo e hlahoswang karolong 16A ya PSA. Molawana 9 wa Molawana ya Tshebeletso ya Setjhaba ya 2016 o a sebetsa le hona mona.

- (b) Ho na le maikarabelo ho mohiri e mong le e mong le mosebeletsi e mong le e mong tlaleha maitshwaro a tloilo ya molao kapa maitshwaro a mang le a mang a sa lokang mosebetsing. PDA e a sebetsa boemong bona.

12. LESEDI LE LENG LE HLAOSITSWENG HO LATELA KAROLO 14(1)(i) YA PAIA

Lesedi le leng le le leng ho latela karolo 14(1)(i) ya PAIA, le tla fumaneha ha Letona la Toka le Ntshetsopele ya Molaotheo le se le hlahositse.

13. PROTECTION OF PERSONAL INFORMATION ACT, 2013 (ACT NO. 4 OF 2013) (“POPIA”)

13.1 Ho latela karolo 2 ya POPIA, a mang a maikemisetso a ka sehlohlolong a POPIA ke ho kenya tshebetsong tokelo ya semolaotheo ya poraevesi ka ho sireletsa lesedi la botho ha le sebetswa, ho ikamahantswe le meedi e utlwalang e hlahoswang ke karolo 36 ya Molaotheo. Lereo "lesedi la botho" jwalo ka ha le hlahositswe karolong 1 ya POPIA le hlahosa lesedi le amanang le motho kapa mokgahlo o bonahalang, o akgang ka hare ho tse ding lesedi le amanang le morabe, bong, botho, botjhaba kapa tlhaho ya motho ka setjhaba, thuto, bongaka, tsa ditjhelete, bonokwane kapa nalane ya motho ya tshebetso. Karolo 13 ya POPIA e beha maikarabelo a semolao ho Lefapha ho ka sebetsana le lesedi la motho bakeng la maikemisetso a molao feela. Ho sebetsana le lesedi la motho ho latela POPIA ho akga, ka hare ho tse ding, ho bokella, ho beha, ho fumana, ho phatlalatsa kapa ho senya lesedi.

13.2 Kgaolo 3 ya POPIA e hlaosa bonyane ba ditlhoko bakeng la ho ka sebetswa ha lesedi la motho ke Lefapha. Ditlhoko tsena ho ka se kgelohe ho tsona, ntle le ha hona le tlhelo e tshebetsong. Maikemisetso a ho sebetsa lesedi la motho, dihlopha tsa dintlha le mofuta wa lesedi le o Lefapha le sebetsanang le lona, baamohedi ba lesedi la motho, tsamaiso ya lesedi la motho mahareng a meedi ya dinaha, ha mmoho le metjha ya tshireletso e hlahositsweng mona tlase:

13.3 Maikemisetso a tshebetso

Lesedi la motho le ka sebetswa feela bakeng la maikemisetso a itseng. Maikemisetso ao Lefapha le sebetsang kapa le tlang ho sebetsa lesedi la motho le ka mokgwa o latelang:

(a) Bakeng la basebeletsi:

- (i) Netefatso ya lesedi la mokopi nakong ya tsamaiso ya patlo ya mosebetsi;
- (ii) Netefatso ya lesedi le amanang le mosebeletsi ya etsang kgwebo le Mmuso;
- (iii) Dintlha ka kakaretso tse amanang le basebeletsi tse ka akgang:
 - o Dikuno ka kakaretso;
 - o Phenshene;
 - o Tsa thuso ya bongaka;
 - o Rolo ya tefello;
 - o Tsamaiso ya tsa kgalemo; le
 - o Thupello;
- (iv) Maikemisetso a mang a utlwahalang a amanang le tsa mosebetsi kapa dikamano tse ka tlang mosebetsi.

(b) Bakeng la barekisi/banehelani ba thepa:

- (i) Ho nehelana ka lesedi le patlisiso le tseding tse hlahositsweng ho ka shejwa;
- (ii) maikemisetso a amanang le tumellano kapa kamano ya kgwebo kapa tse ka tlang ditumellano kapa dikamano tsa kgwebo mahareng a bona;
- (iii) tefello ya ditokodiso;
- (iv) boikamahanyo le bomolao le maikarabelo a mang a Lefapha; le
- (v) maikemisetso a mang a hlokahalang a amanang le tsamaiso ya Lefapha.

13.4 Dihlopha tsa dintlha le mefuta ya lesedi la motho le sebeditsweng

Tse latelang ke dihlopha tsa dintlha le lesedi la motho leo Lefapha le lesebetsang:

(a) Bakeng la basebetsi:

- (i) lebitso le dintlha tsa boiteanyo;
- (ii) nomoro ya boitsebiso le ditokomane tsa boitsebiso tse akgang kahare

dipasaporoto;

- (iii) nalane ya tshebetso le baiteanyi;
- (iv) dintlha tsa banka le ditjhelete;
- (v) dintlha tsa ditefello ho ba bang (dikgulo ho tswa mokgolong);
- (vi) dikonteraka tsa mosebetsi;
- (vii) maano a tekano mosebetsing;
- (viii) direkoto tsa thuso ya bongaka;
- (ix) direkoto tsa Letlole la phenshene;
- (x) direkoto tsa moputso;
- (xi) tshebetso;
- (xii) direkoto tsa kgalemelo;
- (xiii) direkoto tsa matsatsi a phomolo; le
- (xiv) direkoto tsa thupello.

(b) Bakeng la eo e tlabang mosebelelsi:

- (i) Aterese ya poso/seterata;
- (ii) thaetlele le lebitso;
- (iii) dinomoro tsa boiteanyo le/kapa aterese ya imeili;
- (iv) botjhaba;
- (v) nalane ya tshebetso;
- (vi) dilemo;
- (vii) bong;
- (viii) maelo a lenyalo;
- (ix) botjhaba;
- (x) puo;
- (xi) lesedi ka tsa ditjhelete;
- (xii) nomoro ya boitsebiso kapa pasaporoto; le
- (xiii) lesedinyana la setjhaba.

(c) Bakeng la barekisi/banehelani ba thepa:

- (i) lebitso le dintlha tsa boiteanyo;
- (ii) boitsebiso le/kapa lesedi la khamphane le balaodi;
- (iii) tsa ho banka le lesedi la ditjhelete;
- (iv) lesedi ka dihlahiswa kapa ditshebeletso; kapa
- (v) lesedi le leng le sa hlalolang emp'a le hloka hloka ho ka sebetswa bakeng la tsamaiso ya kgwebo.

13.5 *Ba amohedi kapa dihlopha tsa baamohedi bao lesedi la motho le ka nehelwang*

Lefapha le tshwara lesedi boemong ba Mmuso mme ha le nehelane ka lesedi la motho ho mokgahlo o mong le o mong ntle le Lekala la Mmuso kapa motheo. Le ha ho le jwalo, lesedi le leng le itseng le ka nehelwa:

- (a) balaodi ba nang le tumello kapa molaodi wa ditletlebo, ba akgang Tshebeletso ya tsa Lekgetho Afrika Borwa, moo Lefapha le nang le maikarabelo a molao ho ka arolelana lesedi;
- (b) ba bang bao tefello e etswang boemong basebeletsi; le
- (c) metheo e ikarabellang bakeng la ho kenngwa tshebetsong ha molao.

13.6 *Leano la tsamaiso ya lesedi la motho ho meedi ya dinaha*

13.6.1 Lefapha ha le nehelane ka lesedi la motho ho tshela moedi wa naha, ntle le ha lesedi le hlokahala bakeng la tshebetso ya mosebeletsi, kapa bakeng la se hlahang nakong ya tshebetso ya mosebeletsi. Ka hoo, Lefapha le tshwanetse ho e tsa bonnete hore -

- (a) naha e fumantshwang e tshwanetse ho nehelana ka boemo bo itseng ba tshireletso boo leng boemong bo lekanang le bo hlalositsweng ho POPIA; kapa
- (b) dintlha ke tsa tumellano ho phithiso ya lesedi la motho; kapa
- (c) phithiso e a hlokahala bakeng la maikarabelo a tumellano mahareng a dintlha le ba ikarabellang.

13.6.2 Moo lesedi la motho le ka behwang pehelong e ka ntle ho Afrika Borwa, Lefapha le tshwanetse ho, etsa bonnete hore baamohedi ba lesedi la motho ba nka metjha e itseng ho sireletsa dintlha le lesedi la motho leo ho buang ka lona.

13.7 *Metjha ya Lesedi la Tshireletso*

Lefapha le tshwanetse ho beha tsamaiso ya tshireletso ho ka sireletsa lesedi la motho ho kase fihlellwe ntle le molao. Lefapha le nahanela ho ka ntlafatsa Metjha ya Tshireletso ya Lesedi ka mokgwa o latelang:

- (a) ka ho etsa bonnete ba hore lesedi le hlophuweng le a ngodiswa ka ha dintlha tsa mosebeletsi di tla hlophuwa e le 'lesedi la motho' kapa 'lesedi la motho le ikgethileng';

- (b) ho e tsa bonnete ba hore tshireletso ya ditsamaiso e a ntlafatswa ho sireletsa kgahlano le phihlello e seng molaong ya lesedi ka ho kenya tshebetsong dithibelo, ho kenya tshireletso kgahlano le vaerase, ho etsa bonnete ba tshireletso ya dintlha ka ho fetola lesedi ho ba khoutu le ho sira lesedi le itseng ho lesedi la motho, ho fumana dilaptop le dikhomphutha ka mantswa a ikgethileng kapa biometrics le Netweke ya Inthanete ya Poraevete;
- (c) tsamaiso e tsebisang basebeletsi kapa batho ba bang ha lesedi la bona le phatlaladitswe; le
- (d) ho etsa bonnete hore tshireletso e ba e tlamahaneng e thibelang phihlello ya lesedi ka ba babang, tikoloho ya ofisi, netweke ya khomphutha, mokgwa, diprokreme tsa khomphutha, dintlha kapa mphlodi o mong.

14. NTLAFATSO LE BOTENG BA MANYUALE ONA JWALO KA HA HO HLAOSITSWE KAROLONG 14(2) YA PAIA.

Ho latela karolo 14(2) ya PAIA, Manyuale ona o tshwanetse ho dula o ntlafatswa selemo le selemo mme o tshwanetse ho fumaneha jwalo ka ha ho hlaositswe karolong 14(2) ya PAIA, ho akga ho bapatsa ho setsha sa inthanete sa Lefapha sa www.dpsa.gov.za le ho ka etsa dikhopi tsa Manyuale ho ka fumaneha ha di kupuwa ho Mohlanka wa Lesedi eo dintlha tsa hae tsa boiteanyo di hlaositsweng temaneng 5 ka ho dimo.